

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.14.019>

Літвіщенко Г.О.

*аспірантка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»***ПЛАГІАТ У СФЕРІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Тема плагіату та академічної недоброчесності в останні роки отримала широке висвітлення у засобах масової інформації (далі ЗМІ). Переважно приділяється увага проблемам виявлення плагіату у наукових дослідженнях. Через виявлені випадки запозичення та привласнення чужих матеріалів в різних країнах відбулись звільнення посадових осіб, звинувачених у плагіаті. Чимало гучних справ щодо академічної недоброчесності виникали й в нашій країні. Разом з тим, наукова сфера не єдина, якій властиві порушення авторських прав шляхом плагіату. Слід зазначити, що ЗМІ, висвітлюючи проблеми захисту авторських прав від плагіату, також мають негативний досвід порушення прав на належні їм результати інтелектуальної, творчої діяльності через плагіат. Особливої актуальності питання незаконного запозичення матеріалів ЗМІ постала через розвиток мережі Інтернет та різних програмних застосунків, які суттєво спростили обіг інформації.

Зі збільшенням кількості джерел інформації конкуренція між засобами масової інформації стрімко зростає, що вимагає своєчасного подання зібраних матеріалів. В результаті публікацій матеріалів, запозичених з різних інформаційних ресурсів без зазначення офіційного джерела їх походження або автора, порушуються авторські права. У юридичній літературі це явище називають «плагіатом», яке випливає з латинського *plagiatus* — «викрадений». Як зазначає сайт Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity) — «плагіат це використання особою чужих роботи або ідей, які видаються за власні» [1].

Дослідженням проблемних питань захисту авторських прав від плагіату займались такі науковці, як: Б. Антимонов, І. Романова, О. Харитонова, Г. Ульянова, Ю. Шемшученко та інші. Питання запобігання проявам плагіату у сфері ЗМІ потребують ґрунтовних досліджень.

Перш ніж звернутись до проявів плагіату у сфері ЗМІ слід в першу чергу зупинитись на розкритті його сутності.

В роботі Г.О. Ульянової плагіат розглядається як «складне соціально-етичне, правове явище у сфері права інтелектуальної власності, що може розглядатися як: порушення авторських прав творця первісного тексту; зловживання правом на свободу творчості особою, що вчиняє плагіат; порушення прав споживачів інтелектуальної, творчої діяльності; порушення публічного правопорядку (інтересів суспільства та держави) — у випадках, коли авторству надається суспільне значення» [2, с. 368].

Міщенко М. під плагіатом у правовому сенсі цього поняття пропонує розуміти всі можливі форми свідомого привласнення авторства на будь-який чужий твір мистецтва, літератури або науки, якому надано матеріалізованої форми, з його подальшим обов'язковим оприлюдненням. Ідеться саме про твори, яким надано матеріалізованої форми, адже важко довести авторство, утім, як і сам факт плагіату, стосовно думок, ідей, висловлювань, яким не було надано відповідної форми з можливістю ідентифікувати авторську приналежність. Адже на практиці трапляються ситуації, коли майже у той самий час, у різних, жодним чином не пов'язаних між собою людей (авто-

рів, творців) формуються подібні за змістом наукові твердження, теорії, сюжети для літературних творів, сценарії для кінофільмів, програмне забезпечення тощо [3, с.132-137].

Основна відмінність між законодавчим та доктринальним підходом до визначення плагіату полягає у визначенні об'єктів, привласнення права на які розглядається як порушення. В наукових дослідженнях плагіат як правило визначається як привласнення авторства на ідею, твір, тоді як відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіатом визнається оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Такий підхід обумовлено тим, що відповідно до міжнародного та національного законодавства ідея не охороняється як об'єкт авторського права. Попри це ідея за своєю сутністю є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, тому її запозичення може призводити до порушення інтересів її творця. Неохороноздатність ідеї призводить до того, що на практиці відбувається запозичення саме ідеї.

Плагіатом в ЗМІ є все те, що автором або носієм авторських прав не дозволено і законом заборонено вільно обнародувати й використовувати в пресі, на радіо, телебаченні, інформагентствах, Інтернет-ЗМІ. За відкритістю в ЗМІ України виявлено яскраво виражений, відкритий плагіат і прихований або невидимий плагіат. Прихований або невидимий плагіат можна диференціювати за обсягом використання чужого матеріалу: 1) неопрацьований (але опублікований без дозволу автора або посилання на джерело: републікація, реплікація); 2) опрацьований (зроблені без дозволу автора переклад, скорочення, адаптація, аранжування, рерайт), 3) смисловий (коли лишається лише оригінальна сутність авторського контенту, яку він вперше розкрив) [4, с.223-231].

Навмисний плагіат може бути не тільки авторським плагіатом, що полягає в умисному присвоєнні авторства на чужий твір (цілий або

його частини), а й рекламним плагіатом, і навіть диверсійним плагіатом. Рекламний і диверсійний плагіат найбільш часто зустрічається в мережі Інтернет. Рекламний плагіат виражається в тому, що рекламні плагіатори (з метою залучення покупців і відвідувачів) в якості заголовків або ключових слів навмисно використовують популярні імена та назви, при цьому не мають нічого спільного з сайтом плагіатора. Диверсійний плагіат також є умисним плагіатом. Він переслідує ті ж цілі, що й рекламний, але, крім того, може використовувати в якості заголовків і ключових слів імена людей і назви тих сайтів, які є антиподами сайту – плагіатора, а тому здатні представити відомих людей і популярні сайти в абсолютно невірному світлі. Деякі плагіатори використовують спеціальні прийоми, що не дозволяють (після виявлення обману) піти з сайту – плагіатора. Диверсійні сайти можуть навіть завдати шкоди комп'ютеру та людині, яку вони заманили на свій сайт обманним шляхом [5].

Особливого поширення плагіат в ЗМІ отримав з розвитком Інтернет-журналістики та онлайн-масмедіа. Легкість копіювання інформації, складність відстеження її поширення через можливість створення безлічі сайтів та блогів призвели не лише до незаконного запозичення інформації, а й формування ринку спеціальних онлайн-послуг, спрямованих на перефразування, рерайтинг інформації. В частині запозичення інформації з Інтернет-видань постає проблема визначення правового статусу як журналістів, так і самих видань.

Як зазначає Афанасьєва К.О., мережеві автори цілком можуть бути прирівняні до журналістів, щоправда, умовою визнання автора журналістом є професійне збирання, одержання, створення та підготовка інформації для друкованого ЗМІ, тимчасом, як значний відсоток мережевих дописувачів не мають відповідної освіти та не займаються журналістикою професійно. Окрім того, журналіст має перебувати у трудових чи договірних відносинах із редакцією, яка для цього повинна мати статус юридичної особи. Вод-

ночас набути статусу юридичної особи редакція може лише після державної реєстрації ЗМІ. Як бачимо, реєстрація є головною умовою надання правового захисту суб'єктам та об'єктам інформаційної діяльності у ЗМІ. Наведені аргументи дають підстави зробити висновок, що поняття «журналіст» у правовому контексті не може бути застосоване до творчих працівників незареєстрованих електронних видань. Натомість термін «автор» видається таким, що цілком відповідає діяльності вищезазначених осіб [6].

Цілком погоджуючись з тим, що наявність статусу журналіста при цьому не позбавляє особу статусу автора за умови створення результату творчої діяльності, слід відзначити, що в сучасних умовах активно розвивається так звана громадянська журналістика. Наразі правовий статус громадянських журналістів не є законодавчо визначеним, однак інститут громадянської журналістики займає важливе місце в системі сучасних інформаційних ресурсів. На відміну від професійних журналістів, громадянські журналісти як правило не мають фахової освіти та не працюють в традиційних ЗМІ. Особливість полягає в тому, що вони висвітлюють інформацію про певні події на власних сайтах, блогах, привертаючи увагу до соціально важливих питань та об'єднуючи Інтернет-спільноту, зацікавлені фокус групи навколо їх обговорення. Попри відсутність офіційного статусу журналістів, матеріали громадянських журналістів можуть виступати результатом їх інтелектуальної, творчої діяльності, відповідно підлягати правовій охороні та захисту як об'єкти авторського права. У зв'язку з чим запозичення матеріалів з блогів або сайтів громадянських журналістів без їх згоди та зазначення автора, джерела запозичення інформації також може бути визнано плагіатом.

При цьому через відмінність в поширенні інформації в мережі Інтернет та реальному житті може складатись враження, що можуть бути й різними правилами, яких мають дотримуватись як автори, так і користувачі інфор-

мації. Однак принципи непорушності авторських прав та дотримання законності обігу інформації є однаково важливими незалежно від сфери та способу поширення інформації. На нашу думку збільшений ступінь доступності інформації в мережі Інтернет навпаки підвищує рівень моральної відповідальності за дотримання законодавчих та етичних засад її використання. Вірджинія Шиа, автор книги «Нетикет» у правилі 2 рекомендує дотримуватися тих же стандартів, що й в реальному житті та застерігає: «Не вірте тому, хто каже: «Вся етика тут полягає в тому, що Ви самі для себе встановите»»[7].

Слід відзначити, що плагіат є порушенням як етичних, так і законодавчих норм. Неприпустимість плагіату у професійній діяльності закріплено на рівні національних та міжнародних актів у сфері журналістики. Відповідно до Міжнародної Декларації принципів поведінки, прийнятої на II всесвітньому конгресі Міжнародної федерації журналістів у 1954 р. журналіст має розцінювати як серйозні порушення: плагіат; зловмисне введення в оману; наклеп, лихослів'я, дифамацію, безпідставні звинувачення; отримання хабара в будь-якій формі, враховуючи публікацію чи приховування інформації [8].

Відповідно до Кодексу професійної етики українського журналіста привласнення чужих думок і творів, матеріалів частково чи повністю (плагіат) суперечить професійній етиці журналіста, є підставою для осуду його з боку колег і оцінюється ними як ганебний вчинок [9].

Плагіат як неетична поведінка є несумісним з діяльністю журналіста, оскільки є не тільки порушенням авторських прав, а й проявом неповаги до колег, читачів та зневажливого ставлення до професії журналіста в цілому.

Слід зауважити, що важливість дотримання авторських прав у сфері діяльності ЗМІ також визнано на рівні спеціального законодавства.

Відповідно до ст. 36 Закону України «Про засоби масової інформації» редакція зобов'язана використовувати авторські матеріали, твори літератури, науки і мистецтва з дотри-

манням законодавства з питань інтелектуальної власності [10]. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» передбачає зокрема, що дані про кожну індивідуальну програму чи передачу мають містити ім'я автора чи авторів, назву і адресу виробника програми (ст.6); використання програм чи передач інших телерадіоорганізацій здійснюється відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» (ст.47); редакційний статут телерадіоорганізації визначає вимоги до дотримання авторських та суміжних прав при розповсюдженні інформації (ст.57) [11].

Попри те, що на законодавчому рівні встановлено чіткі вимоги щодо дотримання авторських прав, в практичній сфері діяльності ЗМІ непоодинокими є випадки їх порушення. Залежно від виду ЗМІ прояви плагіату можуть бути поділені на плагіату з друкованих ЗМІ, на телебаченні, у сфері радіомовлення; в онлайн-медіа. Щодо друкованих ЗМІ плагіат проявляється у передруці матеріалів інших видань без зазначення джерела походження інформації. Оцінюючи випадки співпадіння матеріалів в різних ЗМІ в першу чергу слід визначити, чи підпадають такі матеріали під правовову охорону як об'єкти авторського права. Обумовлено це тим, що діяльність ЗМІ пов'язана з поширенням різних категорій інформації, серед якої зокрема й новини про певні події. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури,

процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Крім того ст. 10 зазначеного Закону закріплює перелік об'єктів, які не підлягають правовій охороні як об'єкти авторського права, до яких зокрема віднесено повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації.

Плагіат у сфері телебачення та радіомовлення найчастіше проявляється у плагіаті форматів передач. Щодо радіо слід розмежувати плагіат, який проявляється у об'єктах, які безпосередньо належать радіостанції (наприклад щодо формату програм, які транслюються на радіо), а також музичних композиціях, які передаються в ефір.

Незалежно від того, який ЗМІ допускає плагіат, слід зазначити, що внаслідок його прояву порушуються не лише авторські права авторів неправомірно запозичених творів, а й інтереси читачів, слухачів чи глядачів. Ефіри наповнюються програмами, які є майже тотожними, замість актуальної інформації про певні явища чи події – передрук інформації, яку вони могли вже отримати з інших першоджерел.

Узагальнюючи, слід зазначити, що плагіат як привласнення авторства допускається в різних ЗМІ. До вирішення проблеми неправомірного запозичення авторських доробок слід підходити комплексно як з позиції захисту прав та інтересів суб'єктів авторського права, так і з позиції забезпечення якості та чистоти інформаційного середовища у сфері ЗМІ та дотримання прав та інтересів користувачів ЗМІ на їх якісне наповнення.

Анотація

Плагіат як привласнення авторства допускається в різних ЗМІ. Плагіат є порушенням як етичних, так і законодавчих норм. Неприпустимість плагіату у професійній діяльності закріплено на рівні національних та міжнародних актів у сфері журналістики. Основна відмінність між законодавчим та доктринальним підходом до визначення плагіату полягає у визначенні об'єктів, привласнення права на які розглядається як порушення. В наукових дослідженнях плагіат як правило визначається як привласнення авторства на ідею, твір, тоді як відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіатом визнається оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього

твору. Такий підхід обумовлено тим, що відповідно до міжнародного та національного законодавства ідея не охороняється як об'єкт авторського права. До вирішення проблеми неправомірного запозичення авторських доробок слід підходити комплексно як з позиції захисту прав та інтересів суб'єктів авторського права, так і з позиції забезпечення якості та чистоти інформаційного середовища у сфері ЗМІ та дотримання прав та інтересів користувачів ЗМІ на їх якісне наповнення. Принципи непорушності авторських прав та дотримання законності обігу інформації є однаково важливими незалежно від сфери та способу поширення інформації. На нашу думку збільшений ступінь доступності інформації в мережі Інтернет навпаки підвищує рівень моральної відповідальності за дотримання законодавчих та етичних засад її використання. Попри відсутність офіційного статусу журналістів, матеріали громадянських журналістів можуть виступати результатом їх інтелектуальної, творчої діяльності, відповідно підлягати правовій охороні та захисту як об'єкти авторського права. У зв'язку з чим запозичення матеріалів з блогів або сайтів громадянських журналістів без їх згоди та зазначення автора, джерела запозичення інформації також може бути визнано плагіатом.

Ключові слова: плагіат, засоби масової інформації, автор, привласнення авторства.

Litvishchenko H.O. Plagiarism in mass media

Summary

Plagiarism as the appropriation of authorship is allowed in various media. Plagiarism is a violation of both ethical and legal norms. The inadmissibility of plagiarism in professional activities is enshrined at the level of national and international acts in the field of journalism. The main difference between the legislative and doctrinal approach to the definition of plagiarism is the identification of objects to which the appropriation of rights is considered a violation. In scientific research, plagiarism is usually defined as the appropriation of authorship of an idea, work, while according to the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" plagiarism is the publication (publication), in whole or in part, of another's work under the name of a person who is not the author of this work. This approach is due to the fact that according to international and national law, the idea is not protected as an object of copyright. The problem of illegal borrowing of copyrighted works should be addressed comprehensively both from the standpoint of protecting the rights and interests of copyright subjects and from the standpoint of ensuring the quality and purity of the information environment in the media and respecting the rights and interests of media users. The principles of inviolability of copyright and compliance with the law of information circulation are equally important regardless of the scope and method of dissemination of information. In our opinion, the increased degree of availability of information on the Internet, on the contrary, increases the level of moral responsibility for compliance with legal and ethical principles of its use. Despite the lack of official status of journalists, the materials of citizen journalists may be the result of their intellectual, creative activities, respectively, subject to legal protection and protection as objects of copyright. Therefore, borrowing material from the blogs or websites of citizen journalists without their consent and author, the source of the information may also be considered plagiarism.

Key words: plagiarism, mass media, author, attribution of authorship.

Список використаних джерел:

1. Why Integrity? International Center for Academic Integrity URL: <http://www.academicintegrity.org/icaai/integrity-1.php>.
2. Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юридичних наук : спец. 12.00.03

- «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Ульянова Галина Олексіївна. Одеса, 2015. 434 с.
3. Міщенко М. Плагіат як невід’ємна складова залучення людини до екранного простору. *Культурологічна думка*. 2018. №13. С.132-137
  4. Кузнецова О. Диференціація плагіату в ЗМІ України та його правове регулювання. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Випуск 36. С.223-231
  5. Петренко В. Поняття та види плагіату. *Часопис цивілістики*. 2013. № 14. С.128-131 file:///D:/Downloads/Chac_2013_14_27.pdf
  6. Афанасьєва К.О. Правове врегулювання діяльності Інтернет-ЗМІ. 2006. pressclub.te.ua/wp-content/uploads/2013/08/Правове-регулювання-плагіату-в-Інтернет-ЗМІ.doc
  7. Вірджинія Шиа «Нетикет»
  8. URL <http://www.albion.com/bookNetiquette/0963702513p37.html>
  9. Декларації принципів поведінки, прийнята на II Всесвітньому конгресі Міжнародної федерації журналістів у 1954 р. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PwZAEUXZbv8J:https://nsju.org.ua/povedinka+&cd=11&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
  10. Кодекс етики українського журналіста (схвалено з’їздом підписантів Етичного кодексу у м. Києві, жовтень 2013 року <http://uju.rv.ua/codex.htm>
  11. Закон України «Про засоби масової інформації» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>
  12. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>.